משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נשים

הון עשיר על משנה כתובות

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה כתובות

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-כתובות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 5
משנה ג 6
משנה ו 6
פרק ב 7
משנה ב 7
משנה ט 7
פרק ג 7
משנה א 7
משנה ד 8
משנה ט 8
פרק ד 8
משנה א 8
משנה ב 8
משנה ג 8
משנה ד 8
משנה ה 9
משנה ט 9
משנה יא 9
משנה יב 9
פרק ה 10
משנה א 10
משנה ה 10
משנה ו 10
משנה ח 10
פרק ו 10
משנה ג 10
משנה ד 11
משנה ה 13
פרק ז 13
משנה א 13
משנה ד 13
משנה ו 14
פרק ח 14
משנה א 14
משנה ב 19
משנה ה 19
משנה ו 19
פרק ט 19
משנה ד 19
משנה ז 19
משנה ט 20
פרק י 20
משנה ג 20
משנה ה 21
פרק יא 21
משנה ב 21
משנה ג 21
משנה ה 21
משנה ו 21
פרק יב 21
משנה א 21
פרק יג 22
משנה א 22
משנה ב 22
משנה ג 23
משנה ה 23
משנה ו 23
משנה י 23
משנה יא 24

פרק א

משנה א

כתובות

כתובות יש בו שלשה עשר פרקים כנגד י"ג מדות שהתורה הנקראת כתובה כמ"ש רז"ל נדרשת. ועוד איתא במאורות נתן בסי' נ"ה בסוד הכתיבה, דשייכים לה חמשה אלהים ארבע יודין וארבע אותיות שם הויה, והנה הם בין הכל י"ג. ואין לתמוה איך נרמזו ענייני התורה וכתיבתה במסכתא זו, שהרי אמרו רז"ל (תענית פ"ד מ"ח) ביום חתונתו זה מתן תורה:

בתולה. עיין מ"ש בפ' י"ב משנה א':

ליום הרביעי וכו' ליום החמשי וכו'. ביום לא קתני אלא ליום, לרמוז דעיקר הנישואים שהוא הבעילה לא הוו ביום רביעי וביום חמשי ממש כדהוה משמע אי הוה קתני ביום, אלא סמוך ליום הרביעי וסמוך ליום החמשי דהיינו בלילות הבאות אחריהם כדאיתא בש"ס (דף ה.). ורמז יש לנו בזה באות הלמד כי מתחילת ליל רביעי עד חצי הלילה של חמשי, וכן מתחילת ליל חמשי עד חצי הלילה של ליל ששי, שהוא הזמן הראוי לזווג וכמ"ש בברכות (פ"ב מ"ה) בד"ה בלילה הראשון, וכמבואר בספרי משנת חסידים מפתח הכוונות סדר מועד מסכת השכיבה פרק י"א פיסקא ד', יש שם שלשים שעות כמספר הלמד.

ואל תתמה מזה שיהיו כל ששה שעות ראשונות של הלילה נקראות גם כן בשאלה על שם היום שעבר, שהרי בפירוש אמרינן בש"ס דברכות דף ד' ע"א רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי, הרי מבואר דאע"ג דלפי האמת בכל התורה כלה חוץ מבמוקדשים היום הולך אחר הלילה וכדאמרינן בפ' אותו ואת בנו (חולין פ"ה מ"ה), מ"מ בהשאלה איכא למימר איפכא עד חצי הלילה, ולפיכך לא קאמר רב אשי בפלגא אורתא דארבסר אע"ג דבאמת כך הוה, אלא בפלגא אורת' דתליסר נגהי ארבסר. וקמ"לן התנא בזה דעיקר תקנה זו של יום רביעי וחמשי לא נתקנה אלא כדי שתהיה הבעילה בזמן הראוי והוא בליל חמשי ובליל ששי, וכן אמר בר קפרא בב"ר פ"ח רביעי אור לחמשי חמשי אור לששי ע"ש. לבתולה מפני שני טעמים, והם כדי שישכים לב"ד קודם שתתקרר דעתו, וכדי שתבעל ביום שנאמר בו ברכה לדגים כדאיתא בש"ס (דף ה.). ולאלמנה משום טעם אחד, כדאיתא התם כדי שתבעל ביום שנאמר בו ברכה לאדם,

ואע"ג דאיכא נמי לבתולה טעמא דשקדו (דף ב.), ולאלמנה כדי שישמח עמה כ"כ ימים כדאיתא בש"ס (דף ה.) טעם זה, לא רמזו לנו התנא במשנה, משא"כ הבעילה שהזכירה בפירוש שאם היה לו טענת בתולים וכו' שזה לא ידע אלא ע"י הבעילה, כי באמת עיקר התקנה מפני שעת הבעילה נתקנה כדאמרן.

והוצרך התנא לרמוז זה באמרו ליום ולא ביום, כדי שלא נטעה לומר דבו ביום הם נבעלות, דאינו כן דאע"ג דתקנו לבתולה שתנשא ביום רביעי ולאלמנה ביום חמשי, לא משום זה הן נבעלות ביום, כי אסור לשמש מטתו ביום (נדה יז.) אלא הם נבעלות ליום הרומז ללילה הבא אחריהם וכדאמרן.

ועוד רמז לנו התנא בלמד זו שהיא רמז לחי, במקום הבית שהיא רומזת למת, כמשאז"ל (ברכות סד. מו"ק כט.) הנפטר מחבירו לא יאמר לו לך בשלום בבית, אלא לך לשלום בלמד, והנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום בלמד, אלא לך בשלום בבית(ו). שהנושא אשה כדי להוליד בנים מוציא עצמו מכלל מתים, דמי שאין לו בנים חשוב כמת (נדרים סד:), וזוכה לחיים עמה וכמשאז"ל (בר"ר פי"ז, ב) כדכתיב (קהלת ט, ט) וראה חיים עם האשה וגו', הרי מבוארת הלמד הזאת בדרך הפשט ובדרך רמז.

ועוד איכא למימר בדרך דרש, דהנושא אשה זוכה ללמד שהוא למוד התורה, משא"כ כששרוי בלא אשה, כמשאז"ל (יבמות סב:) על פסוק (איוב ו, יג) האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני. ודרוש זה לא היינו עושים אותו אי הוה קתני ביום בבית, חדא דלא סלקא דעתין לזה כי אין שם שינוי בלשון, ועוד דאפילו הוה הלשון משונה הייתי אומר דעל שם שביתו זו אשתו (יומא פ"א מ"א) קתני הכי. וע"ד הסוד נמי איכא למימר, דרמז לנו בלמד הזאת לעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו, כי אמו היא סוד הלמד כידוע ליודעי חן, כל זה צריך לפרש לפי גרסתנו, אבל בסדר המשנה דירושלמי אין אנו צריכים לזה דהתם גרסינן ביום בבית:

ואלמנה. כשהיא אלמנה מן הנשואין יש לה דין בעולה אף על פי שלא נבעלה, משום הכי לא קתני בפירוש ובעולה ליום חמשי, אלא אלמנה, כי שמה מוכיח עליה, כמ"ש לקמן דכשאין כתובתה אלא מנה דהוא מן הנשואין איירי, ולכן ליכא למטעי ולפרשה במן האירוסין כשאין לה שם לווי או שמוכח כן מתוך הענין:

משנה ב

ואלמנה מנה. מאה לא קתני דומיא דמנין דבתולה, אלא מנה. משום דהכי אית סימן בגוה, דאלמנה נוטריקון אל מנה, שהיא חסרה מנה מהבתולה, והכי איתא בש"ס דף י' מאי אלמנה על שם מנה וכו' ע"ש:

הגיורת והשבויה והשפחה. ובסיפא הפך הסדר ושנא שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו, והתי"ט נתן טע' בשם הרב ליווא, לסדר של סיפא. והנני מוסיף על זה, טעם למאי דלא נשנה רישא דומיא דסיפא, הוא דסמך שבויה לשפחה, מפני שיש להם שייכות זו עם זו שמעבידים אותם:

שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו. ברישא הזכירם לשון יחיד והכא שנאם בלשון רבים, כי כל אחד מן הצדדים האלה יש להם שייכות בכל השנויים ברישא, דכיון דהבא על הגויה חייב עליה משום נש"גז (סנהדרין פב.), הרי שלשון פדיה שייך אף בגיורת וכ"ש על השפחה ממש, וכן לשון שחרור שייכא בגיורת מטעם זה וכ"ש בשבויה, ולשון גרות שייך שפיר אף אשבויה דבעת שהיא שבויה הרי היא כגויה שאינה נזהרת בכמה מצות, וכ"ש דשייך בשפחה שהיא פטורה מכמה מצות בעוד שהיא שפחה:

משנה ג

הגדול שבא על הקטנה. אגב סיפא נקט ליה, ועוד לעיל לא שמענו אלא כשהדבר ספק, והכא אשמועינן דאפילו ודאי נבעלה כתובתה מאתים, משום דבתוליה חוזרים:

וקטן שבא על הגדולה. בירושלמי (ה"ג ד:) מוקי לה שלא כדרכה, או בענין שלא הסיר בתוליה, ותני כן מעשה שעיברה ובתוליה קיימין. ובבבלי (דף יא:) אמרינן דבהסיר בתוליה היא פלוגתא דר"מ ורבנן כמו במוכת עץ, וכן כתב התי"ט בשם הפוסקים, ולא ידענא אמאי לא כתבו משמא דגמרא:

משנה ו

ונסתפחה שדך. אשה קרקע עולם היא כמשאז"ל (עי' סנהדרין עד:), משום הכי קתני בלשון זה:

לא מפיה אנו חיין. זהו אחד מג' דברים שנסתפקו התוספות כמ"ש בר"ה פ"ב מ"ח ע"ש, וזו פירשה אותו חכם וז"ל בלקוטים (שער מאמרי רז"ל מס' כתובות. ועי' שיטמ"ק במשנה דף יב:), פירושו הוא, כי הלא על ג' דברים העולם עומד ואחד מהם הוא האמת (אבות פ"א מי"ח), ולזה אמר לא מפיה אנו חיין, כלומר אם היתה אומרת אמת היינו מקיימים חיים מפיה, כי העולם הזה מתקיים על האמת היוצא מפיה, אבל זאת האשה משקרת נמצא שלא מפיה אנו חיין, וכן דרכי רז"ל להודיע דרשות בתוך דבריהם אגב גררא כי שיחת ת"ח צריכה תלמוד, עכ"ל בלקוטים.

ולעד"נ לומר עוד דבר אחר, והוא שכלל התנא בלשון זה הטעם שאינה נאמנת, שמה שאנו רואין שלא מפיה אנו חיין אלא אנו מתים מפיה, שהוציאה דברי שקר לנחש באמרה לו שהקב"ה צוה שלא יגעו בעץ הדעת, ופתח פתח לנחש בדבר זה לפתותה

בנגיעתו בו ולומר לה כשם שאין בנגיעה חטא משפט מות כי כן ראית בעיניך כי באמת לא על הנגיעה הזהיר ה' אלא על האכילה, כן אין משפט מות באכילתו כמשאז"ל (בר"ר פי"ט ג. הו"ד רש"י בראשית ג, ג-ד), ובזה נתפתתה וחטאה והחטיאה וגרמה מיתה לעולם, אם כן אפוא אנו רואים מזה שהיא חשודה לשקר ולכן אינה נאמנת, ומפני כי בראיית הנחש אותה עוסקים בתשמיש נתאוה לה כמשאז"ל (בר"ר פי"ח, ו. הו"ד רש"י שם א), דקדק התנא לשון זה בענייני אלו של תשמיש:

פרק ב

משנה ב

ומודה ר"י. אע"ג דפליג בפרקין דלעיל אר"ג בדבר דאית ביה איסור והיתר, מודה הכא דליכא אלא דררא דממונא, כ"פ הר"ב. והא דנטר ליה עד הכא ולא שנאו מיד אחר פלוגתיהו הוא משום דאין מקום במסכתא זו לדין זה, אלא נשנה אגב דמיונו למשנה א' דקתני ביה ואם יש עדים כדקתני התם בצירוף הטעם דבפלוגתיה איירינן לעיל:

משנה ט

אפילו עבד אפילו שפחה. לגלות דואם יש להם עדים לאו דווקא, אלא לשון עדות ואפילו אחד כמ"ש התי"ט במשנה ד' פ"ז דגיטין, קתני תרתי אפי', דמשמע דעבד לאו בהדי שפחה מעיד. ועוד בשפחה איכא תרתי לרעותא שהיא אשה משא"כ העבד, להכי שייך שפיר לומר עליה לבדה אפילו:

פרק ג

משנה א

אלו נערות שיש להם קנס הבא על הממזרת וכו'. ק"ק דהלשון לכאורה אינו מדוקדק, דפתח בנערה וסיים בבא עליה. ואפשר דמשום סיפא דאע"פי שהם בהכרת וכו', דהאי אע"פי משום הבא עליה שהוא המשלם הקנס נשנה, קתני ליה. ולא התחיל הענין בהבא על הממזרת וכו' אלא התחיל באלו נערות, לדייק מאי דאיתא בש"ס (דף כט.) נערות אין קטנות לא, מאן תנא וכו':

הבא וכו'. על מ"ש התי"ט בשם התוספות, אמאי לא תני אלמנה לכ"ג. עיין בתוספות (דף כט. ד"ה ועל הכותית) כי האריך כל הצורך:

יש להם קנס. חזר לשנותו משום אע"פי. ואם נאמר דהבא על אחותו וכו' אינם בכלל אלו נערות דרישא, שהרי פי' אותם נערות ר"ל פסולות כמפורש בש"ס (שם) ואלו הקרובות

לא מקרו פסולות, אלא דנצרכו מחמת שהם אסורים עליו מחמת קורבה, ולהיותם בבא בפני עצמה צריך לשנות בהם יש להן קנס, לא אתי שפיר מה שישבתי בד"ה אלו נערות אמאי פתח באלו נערות וסיים בבא עליה:

משנה ד

בעציצו. לפי מ"ש התי"ט בשם התרגום הוא כלי של רעי. ויתכן דהכי הוא, שהרי ארז"ל (שבת קנב.) אשה חמת מלא צואה:

משנה ט

תשלומי כפל. הקדים לתשלומי ארבעה וחמשה שלא כסדר הכתוב, משום דתשלומי כפל נוהג בכל, משא"כ ד' וה' שאינו נוהג אלא בשור ושה:

פרק ד

משנה א

מעשה ידיה ומציאתה. פי' הר"ב, מעשה ידיה כמציאתה. ומשום הכי לא קתני כדלקמן (מ"ד) מציאתה ומעשה ידיה דלהוי לא זו אף זו:

משנה ב

משהשיאה אין לאביה רשות בה. האי אמרו לו לא אתא אלא להקשות אר"י, באמור איך אפשר לומר שתהיה הראשונה של אב, הלא אין לאב רשות בבתו אחר שהשיאה לכ"ע, ולכן אין לו זכות כלל במנה מאתים שנתקנו לה. והתי"ט כתב דצ"ע דהיינו ת"ק:

משנה ג

יש לה פתח בית האב ואין לה אב. בכדי נסבא אגב רישא, והראיה שלא הביא ראיה אלא לרישא דיש לה אב ואין לה פתח בית האב, אבל איש לה פתח בית האב ואין לה אב אין כאן ראיה, דלא אצטריך שהרי בפ' (דברים כב, כ) ואם אמת היה הדבר וכו'. ששם כתוב חיוב הסקילה לא נזכר כי אם פתח בית אב ולא נזכר בה אב כלל, ש"מ דאינו מעכב כלל:

משנה ד

האב זכאי וכו' וזכאי במציאתה וכו' ומקבל את גטה. הפסיק בין הקדושי[ן](ם) לגט, במציאתה וכו', ולא שנאה קודם. לאשמועינן אגב ארחיה דלעולם היא ברשות האב אע"פי שנתקדשה, עד שתכנס וכו' כדלקמן במשנה ה':

משנה ה

עד שתכנס. כתב התי"ט בשם התוספות (מח. ד"ה לעולם) ז"ל ומיהו י"ל דדוקא התם דקתני כיון שנכנסה (אמרינן מסירה לבד) אבל הכא דקתני עד שתכנס משמע עד שתכנס לחופה, ע"כ. ונראה דיצא להם לבעלי התוספות הפירוש זה של שתכנס ונכנסה, ממה שהוכיחו בפסחים דף צ"ד ע"א ד"ה רי"א, מן הש"ס (שבת לד:) דיש הפרש בין משקיעת החמה לשתשקע החמה, דמשקיעת החמה ר"ל מתחילת שקיעתה, ומשתשקע ר"ל מסוף שקיעתה, וכ"כ הרמב"ן והביאו המגיד בפ"ה מה' שבת (ה"ד), וזה דומה לעני[נ]ינו שתכנס הוא כמו משתשקע שהוא סוף המעשה והיינו כניסתה לחופה, ושנכנסה דומה למשקיעת דר"ל תחילת המעשה והיינו מסירה לבד, ואע"ג דלא דמי ממש שנכנסה למשקיעת, כי הדומה לו הוא מששקעה, מ"מ העיקר שאנו צריכים הוא שיהיה שתכנס דומיא דמשתשקע, וזה הוא אמת כי דומה לו ממש, וממילא אמרינן דכל זמן דלא אמרינן לשון זה של שתכנס, שאין פירושו כמוהו אלא הפך ממנו, ולהיות פי' תכנס סוף הכניסה, נמצא היות שנכנס תחילה הכניסה:

משנה ט

נשבית חייב לפדותה. משום סיפא נקט ליה, דלדידיה לא אצטריך דכבר שמעינן ליה ממתניתין דלעיל:

משנה יא

עד דתנסבן לגוברין. כתב הר"ב, ואם בגרו אע"פי שלא נתארסו אין להם מזונות. והא דסתם התנא דבורו כנראה דלעולם יש להם מזונות עד דתנסבן, רמז לנו דלא ישהה אדם בתו בוגרת אלא יארסנה מיד שמא תזנה, כמשאז"ל (פסחים קיג.) בגרה בתך שחרר עבדך ותנה לו, דנמצא לפי זה שתהיה לבתו מזונות עד שתתארס, שהרי כשבגרה שאז אין לה מזונות הרי אביו מארס אותה כמו שאמרנו, ואע"ג דאחר מיתת האב איירינן כמ"ש התי"ט בשם הרמב"ם, מ"מ יש לעצה טובה זו מקום לגבי אחין שישתדלו להשיאה וכל שכן הוא כיון שאין מורת האב עליה שיש לחוש שמא תזנה:

משנה יב

חייב. אפילו לא כתב, דאלא כתב דמשנה י' קאי, כ"כ התי"ט וכ"כ במשנה י"א. וטעמא דכלל התנא הדברים השנויים במשנה י' י"א י"ב בלא כתב אחד, משום דכולהו שייכי אחר מיתה מה שאין כן האחריני:

פרק ה

משנה א

מאה מנה. לרמוז דמנה הוא מאה מהנזכרים בבתולה, נקט מנין זה, וביבמות פ"א כתבתי עוד טעם אחר:

התקבלתי ממך מנה. נקט מנין זה משום דנזכר לכתובת האלמנה, והואיל וכתב בבתולה חצי כתובתה, נקט באלמנה חמשים זוז שהם חצי מנה:

משנה ה

ומניקה את בנה. הקדימו למצעת לו את המטה התדירה וקודמת לו, לסמכה למבשלת, דמשניהם כאחד נפטרה כשהכניסה לו שתי שפחות:

מאה שפחות. כנגד מאה עבדים שצריך שיהיה לו לאדם להקרא עשיר כמשאז"ל (שבת כה:), קתני מנין זה. וביבמות פ"א משנה א' כתבתי עוד טעם אחר:

משנה ו

התלמידים. נראה דלא נזכרה עונתן בפירוש במתניתין, לפי שמן הדין חוץ מן הזמן שרוצים ללמוד שאין לו קבע והרשות, הם נכללים בכל אחד מהמדות הנזכרים כאן, אם טיילין כטיילין אם פועלים כפועלים וכן כלם, אלא מפני שעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין (ב"ק פב.) כדי שלא יהיו מצויים אצל נשותיהן כתרנגולין (ברכות כב.), ושיעור העונה אינה אלא מדרבנן דקראי אסמכתא בעלמא נינהו, הם אמרו והם אמרו, ובחרו להם מדת החמרים על שם ישששכר חמור גרם (בראשית מט, יד) פעם אחת בשבת, ובליל שבת המסוגל, אף אם הם טיילין ופועלין, אבל אם הם גמלים או ספנים לא גרעי מזמן מדתם, אלא שמצוה שיכוונו ליל עונתם בליל שבת. והתי"ט האריך גם הוא בענין זה:

משנה ח

שמן. צריך נמי לקטנית לכך סמכו לו ושנאו קודם הגרגרות, שלא כסדר הכתוב:

ואין נותנין. לשון רבים ה"ג בכל הנוסחאות ולא ידעתי למה:

פרק ו

משנה ג

אלף דינר. ובסיפא קתני חמשה עשר מנה, ונראה דברישא מלתא דשכיחא נקט, ודרך השדכנים לפסוק לאשה סכום רב כדי לחבבה על בעלה, ולהרבות הסכום מזכירים המטבע השוה מועט, ולא המטבע הגדול הכולל הרבה מטבעות שמתמעט בסכום, ובסיפא קיצר התנא לשונו בהזכיר מנה, ועוד גם זה מלתא דשכיחא דהחתן הכותב לה

אינו מזכיר סכום הרב, אלא מזכיר המטבעות הכוללים הרבה למעט בסכום, כדי שלא תתגאה האשה באמור שהכניסה לו הרבה, ועוד סכום זה של חמשה עשר ראוי והגון לאיש ואשה שזכו ששם י"ה ביניהם (עי' סוטה יז. וברש"י ד"ה שכינה):

משנה ד

והחתן מקבל עליו עשרה דינרין לקופה לכל מנה ומנה. כתב התי"ט בשם התוספות, ד(א)אבעיא דש"ס הוא, אם יתנם לה כלם בבת אחת או לא יתן לה בבת אחת אלא כדי קשוטה ליום, ע"כ. ודחיקא לי מלתא לפרש כן, שהרי ז"ל האבעיא (דף סו:), בעי רב אשי במנה הנשום או במנה המתקבל, אם תמצי לומר במנה המתקבל יום ראשון או כל יום ויום, אם תמצי לומר כל יום ויום שבת ראשונה או כל שבת ושבת, אם תמצי לומר שבת ושבת חדש ראשון או כל חדש וחדש, אם תמצי לומר כל חדש וחדש שנה ראשונה או כל שנה ושנה תיקו, ע"כ. דמזה נראה דהבעיא דיום ראשון וכו' תלויה באם תמצי לומר במנה המתקבל, ולפי פי' התוספות מאי שייכות יש לה עמו, ואפילו לפי פירושו דפירש בד"ה ואם תמצי לומר במנה המתקבל, דה"ה דמצי לומר ואם תמצא לומר במנה הנשום, עכ"ל. לא נהירא, חדא דאין שיעור הימים תלוי לא בזה ולא בזה, ועוד דאין זה דרך התלמוד לנטוע בעיא שנית על ואם תמצי לומר אחד והוא לאו דווקא, והכי הל"ל בעי רב אשי מנה הנשום או מנה המתקבל יום ראשון או כל יום ויום בלי שום אם תמצי לומר, דבכה"ג אע"ג דעל הרוב מתפרש באם תמצי לומר מ"מ כשאי אפשר אין שום דוחק לפרשה בבעיא בפני עצמה בלי תליה לבעיא ראשונה, משא"כ כשאומר אם תמצי לומר בפירוש דהוא דוחק גדול.

לכן נלע"ד דעיקר הבעיא הוא לידע אם נתחייב הבעל בחיוב זה דווקא ביום ראשון, ואם היא לא בקשה דבר ביום ראשון אינו חייב עוד בזה, או נימא דחוב הוא על הבעל ובאיזה יום אשר תתבענו חייב ליתן לה כל הסך הזה. ועדיין מספקא ליה אם דווקא בימים מיוחדים לקשוטה הוא שנתחייב אבל משעברו אלו הימים אין עליו חובה זו אלא נותן לה די קשוטה כפי מדרגתו, או דילמא אפילו עברו אלו הימים כל שהיא תובעתו נתחייב ליתן לה, וסלקא בתיקו. והכי פירושה בעי רב אשי זה המנה אשר מתחייב ליתן כנגדו עשרה דינר לבשמים הוא מנה הנישום, והוא דעל מה שמקבל במעות מחושבים לא סלקא דעתיה דש"ס שיתחייב ליתן כנגדם כלום שהרי כבר הוסיף עליהם שליש, אלא אם חייב הוא על מה שמקבל בתכשיטים שהוא פוסק כנגדם פחות חומש, דאע"פי שהוא חייב בכסותה מן התורה לכ"ע ונמצא דכל עוד שהיא תרבה להכניס לו תכשיטים הוא מרויח שאינו צריך לקנות לה משלו כי היא מתכסת בבגדים שהכניסה, אעפ"כ

אינו מוסיף לה כלום אלא אדרבא מקבלם עליו בפחות חומש, ולכן הסברא נותנת שמה שיצטרך לקבל עליו לקופה הוא כנגד הכנסת התכשיטים, ועתה מספקא ליה לרב אשי אם פוסק כנגד כל השומא, או כנגד שווים דווקא שהוא מה שמקבל עליו, ואם הוא כנגד השומא הנתוספה חומש מהשווי כדי לחבבה על בעלה, פשיטא ליה דכמו כן חיוב זה של קופת בשמים אינו אלא ליום ראשון דצריכה להתקשט מאד מאד כדי לישא חן בעיני בעלה כי משם ואילך כבר לבו גס בה, אבל אם נאמר שאינו פוסק אלא כנגד מה שמקבל נמצא דעיקר תקנה זו אינה מחמת צורך החיבה אלא חוב אנו מטילים עליו כנגד מה שקיבל, ומכיון שחוב הוא עליו אפשר דכל עוד שלא פרעו היא יכולה לתבוע אותו, או דילמא אע"ג דחוב הוא עליו הואיל וסוף סוף הוא כדי שתתקשט בו ותישא חן בעיניו, מיום ראשון ואילך יכול לפטור עצמו באמור דכבר לבו גס בה, וזהו אמרו אם תמצי לומר במנה המתקבל ביום ראשון או כל יום ויום, דאם תמצי לומר במנה הנשום פשוט היה שהוא ביום ראשון דווקא כמ"ש. ועדיין מספקא ליה הואיל וקבעו זה החוב לקופת בשמים דווקא, אם קבעו אותו לזמן שצריכה לה הרבה דהיינו בשבת ראשונה שהם שבעת ימי החופה שבאים אצלה לשמחה, ויהיה זה כל יום ויום פירושו כל יום ויום של שבת ראשונה אע"פי שאינו יום ראשון יכולה לתבעו שיתן לה כל העשרה דינרים של כל מנה, או דילמא אפילו אחר שבת ראשונה יכולה לתובעו איזה שבת שתרצה כדין החוב. ועדיין מספקא ליה אם פי' של איזה שבת שתרצה הוא דווקא בחדש ראשון שכל אותה החדש נקראת כלה כדאיתא בריש פ"ח דיומא, או דילמא אפילו אחר אותו החדש עדיין היא יכולה לתבוע כדין החוב. ועדיין יש להסתפק אם נאמר כל החדש אם הוא דווקא מחדשי השנה ראשונה דעדיין צריכה חיזוק לחבבה על בעלה, והראיה שהבעל עצמו כל אותה שנה צוה ה' שלא יצא למלחמה כדכתיב (דברים כד, ה) נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו. ואם עבר אותה שנה ולא תבעה שוב אינה יכולה לתבוע מהבעל סכום זה, כי יכול לומר לה הואיל ולא תבעת אותו כל שנה ראשונה שהיית צריכה לבשמים מאד יותר מכל השנים נמצא שמחלת לי ואינו חייב משם ולהלאה אלא ליתן לה די קישוטיה הצריכים לה דווקא ותו לא, או דילמא כל שנה ושנה כל שלא גבתה אותו יכולה לתובעו כדין כל חוב, אבל לעולם כשגבתה סכום זה פעם אחת שוב אינה יכולה לתבוע לבשמים כי אם די צרכה ממש:

משנה ה

מפרנסין. לשון רבים, דלהרחק עצמו מן החשד כשצריך לפרנסה לפי כבודה, לא יפסוק לה הפרנסה הגבאי יחידי, שלא יאמרו שמאהבתו אותה פירנסה יותר מכבודה, משא"כ בלא יפחות דלא שייך בו שום חשד, להכי קתני ליה לשון יחיד:

פרק ז

משנה א

בישראל וכו'. ובסיפא שנא ובכהנת, ולא קתני דומיא דרישא ובכהן, אע"ג דאין נפקות' כלל שתהיה אשתו כהנת או ישראלי'. וטעמ', דבשינוי לשון זה רמז לנו דאשת חבר הרי היא כחבר, דמ"ש מאשת כהן דאפי' ישראלית נקרא כהנת, ורמז לנו דעולה עמו ואינה יורדת (עי' דף סא.) שהרי לא קתני ובישראלית, שהרי אף שתהיה כהנת כשהיא אשת ישראל דינא הכי, וכיון דאפילו בכהנת אינו ראוי ליקרא לה ישראלית:

משנה ד

שלשה יוציא ויתן כתובה. לפי דברי הר"ב אתאן לר' יהודה ובכהנת. ונראה דארישא נמי פליג דמאי שנא, ומשום זה סתם התנא דבורו כדי לקצר לשונו, שבתיבת שלשה נכללו החדשים והרגלים ששניהם נזכרו במתניתין, ומדיוקא דידיה נשמע דשנים יקיים, ואילו היה רוצה התנא לפרש היה צריך להאריך הרבה כי מוכרח היה לפרש בכל אחת משני הבבות, לכן שנאו בלשון זה, דמ"מ א"א לטעות שהרי בראותנו דקשיא דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא דבאמרו אחד יקיים משמע דשנים יוציא ובאמרו שלשה יוציא משמע דשנים יקיים, נלמוד סתום מן המפורש במשניות הקודמות בדר' יהודה. ואל תתמא מפירוש זה וכיוצא בזה שכתבתי בכמה משניות הדומות לזאת שהם סתומות בלשונם לפרשם בדקדוקים אלו, כי זו היא דרכה של תורה היוצאת מפי דובר אמת התנא האלקי, והסכת ושמע מה שכתוב ברעיא מהימנא פ' צו (דף כז:) ואית קושיין דאינון לבושין דהלכה דאתקרון משבצות זהב הה"ד כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה, ואתון פסקין לון בכמה פסקות ולבתר מתקנין ומפרקין לון בכמה פירוקין, ואי חסר שום פסק מן מתניתין כמה דאוקמוה זה חסר מן המשנה אתון מתקנין לון והאי הוא חסרון שיוכל להמנות, ואי ייתי טפש ויפיק שום ביש על ההוא אומנא דחתיך לבושין וימא וכי אורייתא איהי חסרה, והא כתיב תורת ה' תמימה. תמימה (ד)[ב]כל אברין דגופא דאינון רמ"ח פקודין הה"ד כלך יפה רעייתי ומום אין בך, תמימה בלבושאה, והיך חסר מן המשנה. אלא תימרון ליה דוק ותשכח חתיכה ותשכח לה מעורבת בשאר פסקות

ומשניות, דאורח אומנא למחתך לבושין בכמה חתיכות ותלמיד דלאו איהו בקי למקשר ההלכה באילין חתיכות מתחלפי ליה ספקות וקושיין ולא אשכח להו פירוקא עד דייתי אומנא ופריק לון כל אילין ספקות דלהון, בההוא זמנא הלכה דאיהי ברתא סלקא קדם מלכא שלימא בכלא בגופא בלבושא ובתכשיטאה, ואתקיים בה וראיתיה לזכור ברית עולם. ולזמנין אית לאומנא תלמיד בקי דישדר ליה לתקנא לון. קמו כלהו ואמרו ודאי אנת הוא אומנא רעיא מהימנא דאתאמר בך משה קבל תורה מסיני, ומתמן ואילך כל התלמידים אינון דילך מן יהושע עד סוף כל דרין, הה"ד ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים עד סוף כולהו, ע"כ. ודע כי מ"מ יש אוקמתא אחרת בש"ס (דף עא.) שמפרשת למתניתין כפשוטה, דרגל אחד יקיים מכלל דשנים יוציא איירי ברדופה, ושלש יוציא מכלל דשנים יקיים איירי באינה רדופה:

משנה ו

מאכילתו שאינו מעושר וכו'. המעשרות קודמים לחלה, ונדה וחלה שניהם בדקי מיתה לאשה הם (עי' שבת לב.) וצווי הנדה קודם בקרא (ויקרא יח, יט) לצווי החלה (במדבר טו, כ) משום הכי סדרם בסדר הזה המעשר בתחילה, והנדה בינו לחלה השנויה בסוף:

ולא קוצה לה חלה. קתני ולא קוצה לה, משום שהחלה היא אחת מן המצות המוטלות עליה יותר מן האיש, כי היא העורכת העיסה, ועוד שבודקין אותה עליה (עי' שבת לב.), וה"ט דלא קתני סתם מאכילתו טבול לחלה, כדקתני מאכילתו שאינו מעושר:

פרק ח

משנה א

מודים ב"ש וב"ה. בבא זו שייכא אחר הפלוגתא, אלא מפני שעד שלא תתארס הוא הצד הראשון מן הצדדים הנזכרים בענין זה שנאה ברישא, ומפני שעדיין לא שמענו פלוגתיהו דנדע מי המודה קתני הכי מודים ב"ש וב"ה:

בש"א תמכור. הנה התי"ט בשם התוספות העתיק הירושלמי דפאה אבל השמיט סוף לשונו, והנני מעתיקו בשלימותו ועליו אטיף מלתי להבין קושית ר"י כי פליאה היא בעיני, והוא דה"ג בירושלמי דפאה (פ"ו ה"ב כט.) וכן בירושלמי דהאי פרקין (ה"א מז:) ר' פנחס בעא קומי ר' יוסי ולמה לא תניתה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה, א"ל לא אתינן מתני אלא דבר חמור משני צדדין וקל משני צדדים, ברם הכא חומר הוא מצד אחד וקל מצד אחר, והא תנינן בש"א הבקר לעניים הבקר הרי הוא קל לעניים וחומר לבעל הבית ותניתה, א"ל קל הוא לעניים ואינו חומר לבעל הבית שמדעתו הבקירו, א"ל והא תנינן

העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים בש"א אינו שכחה הרי הוא קל לבעל הבית וחומר הוא לעניים, אמר ליה קל הוא לבעל הבית ואינו חומר לעניים שעדיין לא זכו בו, ואמור אוף הכא קל הוא לאשה ואינו חומר לבעל שעדיין לא זכה בה, אמר ליה מכיון שקדשה לזכותה ולזכותו נפלו, ע"כ. והר"ף (סוף פרקין מא. מדה"ר) לא העתיק כי אם תחילת לשונו עד וקל מצד אחר דתנן אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה קיים, עכ"ל. נראה דס"ל דכל שמודה ב"ה בדיעבד לקולא דב"ש, דלא מקרי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה, ושזה הוא פי' קל מצד אחד וחומר מצד אחר ובלאו הכי לא הוי כן.

ותימא הוא דא"כ מאי מקשה ממשנה דבש"א הבקר לעניים הבקר, והלא התם אין שם הודאה דב"ה כלל דלימא דלא הוה ליה למתני להיות קל מצד אחד וחמור מצד אחר. ועוד קשה דא"כ מאי מקשה בסוף ואמור אוף הכא קל לאשה ואינו חומר לאיש, ולתני סוף סוף יש קל וחומר מפני ההודאה. ועוד קשה דתנן התם במשנה דביצה (פ"א מ"ב) דהשוחט חיה ועוף בי"ט בש"א יחפור בדקר ויכסה ובה"א לא ישחוט אלא א"כ היה לו עפר מוכן מבע"י ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, הרי מפורש דאע"ג דמודה ב"ה בדיעבד לקולא דב"ש, מ"מ מקרי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, הואיל ובלכתחילה הכי הוי וראויה להיות קבועה בעדיות, ובאמת הסברא נותנת כך דבמה שחולקים עליו אנו צריכים לראות מי הוא המקל, ואין ההודאה מעלה או מוריד לסתור הקולא או החומרא שחולקים עליה.

לכן נלע"ד דה"פ דלא נזכר בעדיות אלא כל שהוא קולא לב"ש לכל הצדדים השייכים לאותו ענין, וחומרא לב"ה כמו כן לכל הצדדים דהיינו לכל הבני אדם השייכים לפלוגתא זו, אבל כל שהקולא דב"ש הוא לצד אחד דהיינו לאדם אחד לבד וחומרא לשכנגדו, דנמצא לפי זה דלב"ה נמי הוי הכי אלא דהוי הפך ב"ש, דעל הצד המחמיר ב"ש מקל ב"ה, ועל המקל מחמיר ב"ה, אינה ראויה להקר' בשם קולי ב"ש וחומרי ב"ה, ואפילו איפכא אינה ראויה להקרא, כי הדבר שקול דמאי חזית דהלכת לב"ש אחר צד המקיל לקרותו קולי ב"ש ואיפכא לב"ה, הלך אחר הצד דחומרא עליו לב"ש ויהיה חומרי ב"ש ואיפכא לב"ה, ואם תלך אחר צד החומרא דב"ש אני אקשה ואומר דדילמא הוי איפכא. ואין ספק שזו הוא נמי דעת התוספות (עח: ד"ה נפלו) דכתב בפי' קל מצד אחד וחמור מצד אחר, קל לאשה וחומר לבעל. ולשון הירושלמי הכי מוכיח, דקאמר והא תנינן בש"א הבקר לעניים הבקר הרי הוא קל לעניים וחומר הוא לבעל הבית ותניתא. הרי מפורש שהקל וחומר אינו תלוי בהודאה כלל, אלא באותו ענין עצמו דקמפלגי עליו תלוי, שצריך שיהיה קל לב"ש לשני הצדדים השייכים לו ולב"ה חמור לשני הצדדים,

ובזה הירושלמי מבואר מעצמו. ומבואר נמי שם שכל זמן שנעשת מחשבתו אעפ"י שע"י אנו מפסידים אותו ממון אשר חשב להפסיד לא מקרי חומר לדידיה, והיינו דקמשני מדעתו הוא מפקיר, ומבואר עוד שם שכל שאין אנו מזכין לאדם אחד דבר שעדיין לא זכה בו, אעפ"י שלכאורה מן הראוי היה שיזכה בו, לא מקרי לדידיה חומרא, והיינו דקאמרא קל הוא לבע"ה ואינו חומר לעניים דעדיין לא זכו בו:

ועתה נעלה ונבוא אל קושית ר"י (תוס' שם) אשר לע"ד צריכה ביאור, ואח"כ נראה אם יש לה תקומה, והנה ז"ל, וקשה לר"י והא קתני התם (עדויות פ"ד מ"י) בש"א שתי שבתות, דהוי קל לאיש וחומר לאשה שאינה נוטלת כתובתה בהדרת שבת אחת כב"ה. וי"ל שאין זה קולא אלא חומרא שממהר לגרשה בהדרת שבת אחת אע"פי שרצונה בכך לאחר מכן שמא תחזור בה, עכ"ל. והנה הלשון הזה תמוה בעיני, דפתח והקשה בסברת ב"ש באמור דלהיות שאנו נותנים לו זמן שתי שבתות, וצריכה האשה להמתין לצאת ולקבל כתובתה אחר השבת אחת דסברת ב"ה עד שיעברו שני השבתות כב"ש, נמצא דלא הוי קולי ב"ש ממש, דאע"ג שלאיש הוא קולא שמקיים מחשבתו אשר הדירה מתשמיש ואינו מוציא מעות הכתובה מידו כל שבת השני, מ"מ הוא חומר לאשה שהיא יושבת עגונה אף כל אותו שבת השני ואע"פכ אינה מקבלת כתובתה, וא"כ למה נשנה בעדיות לגבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. ואח"כ משני שאין זה קולא אלא חומר' שממהר לגרשה בהדר' שבת אחת וכו', וזה הוא לב"ה, דלב"ש אינו מגרשה עד אחר שני שבתות ועדיין הוי קולא לאיש שמקיים מחשבתו שאינו משמש עמה כפי מה שהדיר ואינו מוציא כתובה מתחת ידו, ואע"ג דגם לאשה יש קולא שאינו ממהר לגרשה, מ"מ לאיש יש לו שני קולות, חדא שנעשה מחשבתו וכל שנעשה מחשבתו לא מקרי חומרא אלא קולא כדמשני בירושלמי שמדעתו הפקירו, ועוד שאינו מוציא הכתובה מתחת ידו, ולאשה יש לה שתי חומרות כנגדו, חדא שיושבת עגונה, ועוד שאינה מקבלת כתובתה. ולב"ה הוי איפכא, שהוא חומר לבעל שאינו יכול לקיים מחשבתו שתשאר תחתיו ולא תשמש עמו, ועוד שחייב להוציא ממון מתחת ידו, וכנגדם לאשה שני קולות, חדא שע"י הגט היא יכולה להנשא לאחר ולשמש את ביתה שכל מגמתה לכך, דרוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות (סוטה פ"ג מ"ד), וכל זמן שהיתה תחתיו בנדר זה היתה צריכה להיות יושבת עגונה וגלמודה, ועוד שהיא מקבלת כתובתה, ולא אלימא חומרא זו שממהר לגרשה ושמא תחזור בה לדחות שני קולות אלו ולהיות דומה בחומרא זו לאיש, שהרי בכל הנשים איירינן בין שהם נשי כהנים בין שהם נשי ישראל, ואם תאמר כן בנשי כהנים מה תאמר בנשי ישראל אם תחזור בה לא הפסידה כלום, שיכולה לחזור לו אם הוא רוצה

כי ימצא אח"כ פתח לנדרו, ואם לא ימצא מה הפסידה במה שמיהר לגרשה הלא אפילו ביושבת תחתיו אינו יכול לעשות את חפצה כי מודר ועומד הוא. ונראה דקולא זו של קבלת הכתובה אינה מעלה ומורדת דאף אם אנו מאריכים זמן הגרושים ואינה מקבלת הכתובה מיד לא הוי חומרא הואיל ועדיין לא זכה בה שלא ניתנה לגבות מחיים אלא ע"י גירושים או מיתת הבעל, וכדאמרינן בירושלמי שאינו חומר לעניים שעדיין לא זכו בו, וכיון שזה אינו כלום נמצא דלב"ש הוי קולא לבעל שאינו חייב להוציא מעות הכתובה מתחת ידו כי אם אחר שני שבועות, ועל מה שנראה דהוי לאשה חומר שכמו כן אינה מקבלת עד עבור אותו זמן כבר אמרנו שלא מקרי חומר, ולב"ה הוי חומרא לבעל שחייב להוציא הכתובה מיד אחר שבוע אחת, ולא מקרי לגבי אשה קולא על כי מקבלה מיד אחר אותו שבוע הואיל דבלאו הכי נמי לא מקרי חומרא כמ"ש.

וכשמצאנו קולי ב"ש וחומרי ב"ה ממש בדין אחד השייך לאותו ענין, כגון הכא שמצאנו אותו לענין הכתובה, אע"ג שבדין אחר היוצא ממנו הוי להפך שלקל הוי חומר ולחמור הוי קולא כגון הכא בעניין קיום מחשבתו או בענין נתינת הגט דיש צדדים לכאן ולכאן, אין אנו דוחים אותו ענין מלהחשב בין קולי ב"ש וחומרי ב"ה, דנימא דכי אתשיל לענין אותו דין דהוי קולי ב"ש וחומרי ב"ה ממש אתשיל. אבל כשאין אנו מוצאים שום דין באותו ענין שלא יהיה לו כל השני צדדים של קל וחומר, אז אנו דוחים אותו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה באמרנו מאי חזית כמ"ש למעלה. ותשובה זו דכי אתשיל מצאנו אותה בכמה משניות שנראים לכאורה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ולא נשנו בעדיות, כמ"ש התי"ט בפ"ח דברכות, ורבי מסדר המשנה הוא ידע איזה מהם אתשילו בענין דהוי קולי ב"ש ואותם סדרם בעדיות, ואיזה מהם אתשילו בענין דהוי חומרא לב"ש ולא סדרם בעדיות אע"ג דמאותה חומרא יוצא קולא בדין אחר לב"ש ואיפכא לב"ה, וכל מה שטרח הירושלמי למצוא במשניות דפאה קולי ב"ש ממש הוא דווקא בדין אחד, וכשתיקן אותו הדין ועלה כהוגן תו לא טרח שלא יצא להפך בדין אחר, כגון בהפקר ושכחה דהוי חומרא לב"ה במה שאנו מוציאים אותו מיד בע"ה המוחזק בו ונותנים אותו לעניים, ולענין מעשרות אתי קולא שלכן פטור מן המעשרות, ולב"ש הוי איפכא. כלל העולה, אחר אותו הדין דעליו אתשיל בבית המדרש אנן אזלינן, ואותו הדין צריך שיהיה לב"ש כולו קל ולב"ה כלו חמור ואז נקבע בעדיות, וכל שנקבע שם צריך שיהיה לו עיקר זה, והבלתי נקבע צריך שיהיה נעדר מעיקר זה, כן נראה לע"ד מכח הירושלמי הזה וה' יורני בדרך אמת.

ואין לתמוה מכמה משניות שנקבעו שם כגון משנת כרם רבעי (מ"ה) בש"א אין לו חומש

וכו', ומשנת ב"ש מתירין הצרות לאחין וכו' (מ"ח), דסיפא דידוהו הוי חומרי ב"ש וקולי ב"ה ואעפ"כ סדרם ר' בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, כי להיותם טפלים לקולת ב"ש השנויה ברישא דאתשילה בבה"מ כי ממנה יצא הזכירם תחת סוג שלה אע"פי שהיא חומרא דב"ש, אבל זה אינו אלא אגב כי באמת חומרות הם ולא קולות דב"ש, ומפני שהיו מסודרות במשנה אחת במקומם עם רישא דידוהו לא רצה ר' להשמיטם, על דרך שאמרו ז"ל בשאר דוכתי משנה ראשונה לא זזה ממקומה. ויש לי ראיה גמורה מן הירושלמי הנ"ל שהכלל שאמרנו לעיל לא נאמר אלא על המשניות השנויות בפני עצמם בפלוגתא אחת לבד או על הפלוגתא הראשונה שנזכרה במשנה אחת ולא על השניה הנזכר בה אם היא שנויה כמו כן עמה במשנה אחת במסכתא הקבועה לה אע"פי שאינה תלויה בפלוגתא הראשונה כלל, שהרי בסיפא דמתניתין (פאה פ"ו מ"א) דבש"א הבקר וכו' תנן כל עומרי השדה של קב וכו' בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה, והדר תנן במשנה אחרת (שם מ"ב) העומר שהוא סמוך וכו' בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה, וכמו כן נשנו בעדיות השני פלוגתות ראשונות במשנה אחת (פ"ד מ"ג) והפלוגתא השלשית במשנה אחרת אחריהם, והירושלמי דקדק ברישא על הפלוגתא ראשונה של הבקר ומתרץ לה, והדר מקשה על תירוצו מן הפלוגתא השלשית הנשנית במשנה שאחריה העומר שהוא סמוך וכו', ואותה קושיא עצמה היה יכול לעשותה על הפלוגתא השניה דכל עומרי השדה וכו' הנשנית בסיפא דמתניתין דבש"א הבקר, וקשה אמאי השמיטה והקשה מן המשנה אחרת. אלא ודאי צ"ל דלהיותה במקומה בפאה שנויה בסוף אותה משנה משום הכי אין להקשות עליה אמאי נשנית שלא כדין בעדיות, דאיכא למימר דאע"ג דאינה תלויה בפלוגתא ראשונה מ"מ משנה ראשונה לא זזה ממקומה ונשנית בעדיות אגב, דומיא דסיפא דמשנת כרם רבעי וסיפא דב"ש מתירין הצרות לאחין אע"פי דשלא כדין היא, אבל הפלוגתא השלשית הואיל ומשנה בפני עצמה היא אם לא היתה באמת מקולי ב"ש וחומרי ב"ה כפי הכלל שבידנו לא היתה לה להיות נקבעת בעדיות ביניהם, ומשום הכי עלה שקיל וטרי הש"ס וטרח להעמידה על פי הכלל שתירץ בפלוגתא הראשונה. ועיין עוד מ"ש בפ"ד דעדיות משנה ה':

אלו ואלו מודים שאם מכרה וכו'. נקט לישנא דסיפא דאלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה שהבעל מוציא, דההודאה שייכא לשניהם, דהא ב"ה לא אמר אלא לא תמכור דמשמע לכתחילה, וגם סריך אלישנא דרישא דקתני מודים ב"ש וב"ה מן הטעם שכתבתי לעיל, ומשום הכי ליכא להקשות על זה מהכלל שכתבתי בפ"ד דעדיות משנה ה' דלעולם

המאוחר דרכו למסרך בתר הקודם ולא איפכא. ועוד אע"ג דהנכון הוא כך, מ"מ בדוחק אפשר להיות אף להפך כנראה מלשון הסוגיא שהעתקתי שם ע"ש:
נפלו לה משנשאת. והדר תני עד שלא נשאת, שלא כסדר, משום דרצה לגמור בתחילה כל ההודאות דב"ש וב"ה:

משנה ב
נכסים הידועים וכו'. הר"ב כתב שני פירושים, ותרויהו איתנהו בין בבבלי בין בירושלמי, ובשני הגמרות גרסינן תניא דמסייעא למאן דאמר שאינם ידועים כל שהיא יושבת כאן ובעלה נתון במדינת הים. ולכן תמהני מהר"ב שלא כתב פי' זה לבד לפסק הלכה:

משנה ה
זתים וגפנים. הקדים זתים לגפנים שלא כסדר הכתוב, על דרך עבדים ושפחות דרישא שהם זכרים ונקבות, כי הזתים הם כנגד הזכרים כדכתיב (תהלים קכח, ג) בניך כשתילי זתים סביב לשלחנך. והגפנים כנגד הנקבות כדכתיב (שם) אשתך כגפן פוריה. ועוד לת"ק דהלכתא כותיה, יש רבותא בגפנים שאינם ראוים לעצים כ"כ כמו הזתים, ואפילו הכי קאמר ימכרו לעצים:

משנה ו
מודים ב"ש וב"ה. סירכא דמשנה א' דעלה קאי נקט:

פרק ט

משנה ד
על פילכה ועל עיסתה. לא זו אף זו קתני, דאפילו על עיסתה דתדירי מפלכה יכול להשביעה כל זמן שירצה, ולא חייש שיבא ע"י זה לידי מחלוקת, ה"ט דלא הקדים עיסתה לפלכה כסדר המלאכות שהאשה עושה לבעלה (פ"ה מ"ה), וליכא למימר דאותו הסדר לאו דווקא הוא, דהא מאלו השנים לא נפטרה האשה בבת אחת, כי מהאפיה נפטרה כשהכניסה לו שפחה אחת ומהבשול כשהכניס' לו שנים ומן הטויה לא נפטרה עד שתכניס לו לשלשית, הרי שכסדר הראוי נמנו האפיה והבישול קודם הטויה:

משנה ז
הפוגמת וכו' עד אחד וכו'. לא כללם בבבא אחת מפני שאין טעמם שוה:
מנכסים משועבדים ומנכסי יתומים. דומים לשלא בפניו, להכי כלל שלשתם בבבא אחת, משא"כ בפוגמת ועד אחד:

משנה ט

ואין עמה גט היא אומרת אבד גטי. מדאמרה אבד גטי, דמשמע דבזה רצתה להביא ראיה לדבריה, ש"מ דבאין שם עדי גרושין איירי, דא"לכ לא אצטריכא למימר אבד גטי דהא יבואו עדים ויעידו שמגורשת היא, ומדכלל עמה דין הבעל חוב ושנא הרי אלו לא יפרעו, ש"מ דדומה לבעל חוב ממש שאינו גובה כלל ממה שטוען, שאף היא אינה גובה אפילו התוספת. וטעמא דמלתא, דנאמן הבעל במגו דאי בעי מימר לא גרשתיה הואיל ואין שם עדי גרושין, יכול לומר גרשתיה ונתתי לה כתובה, וא"כ היכא דליכא מגו כגון שיש שם עדי גרושין לא מהימן וגובה, ומדאמר רש"בג דמן הסכנה ואילך אשה גובה כתובתה שלא בגט, ש"מ דקודם הסכנה אינה גובה שלא בגט, ומאי האי דאינה גובה שלא בגט, הא אמרינן דבעל לא מהימן כי איכא עדי גרושין אע"ג דליכא גט. זה אינו אלא העיקר, אבל התוספות הוא דלא מהימן וגובה. עם זה החסרון שכתב התי"ט משמא דגמרא, מובן. וטעם קצור לשון התנא בענין זה, הוא משום דלא רצה לגלות בפירוש דבאין שם עדי גרושין איירינן, משום דדבר זה לגרש אשה שלא בעדי מסירה אינו נכון:

פרק י

משנה ג

רש"א אפילו וכו'. ירושלמי (ה"ג נט.) ר' מנא אמר בעיקר שתי כתובות פליגין, רש"א קרקע ורבנין אמרין מטלטלין, באותו הדינר כל עמא מודיי שהוא מטלטל. ר' יוסא בר' בון אמר כל עמא מודיי בעיקר שתי כתובות שהן קרקע, מה פליגין באותו הדינר, רש"א קרקע ורבנין אמרין מטלטלין, ע"כ. ופסק הרא"ש (סימן ב) כרבנן ואליבא דר' יוסי בר' בון דבמותר פליגי ובעיקר כ"ע מודו שהן קרקע, וזה פשוט. והתי"ט שעלה במחשבתו מתחילה שיהיה דעת הרב והרמ"בם דלא פליג, צ"ל דלא ראה הירושלמי זה דמפורש בו דפליג. והר"ב דפסק כר"ש, צ"ל דפוסק כר' מנא דבעיקר שתי כתובות פליגין, דלר"ש בעינן קרקע, וסוגיא דבבלין (דף צא.) כותיה אתיא כמ"ש התי"ט הכא ולעיל בפ"ד משנה י', ומשום הכי פסק הרב כוותיה דלא כרבנין. נמצא שבין למאן דאמר הלכה כר"ש בין למאן דאמר דאין הלכה, לעולם הכתובות נגבית ממקרקעי והדינר ממטלטלי, ומחלוקתם תלוי במחלוקת דר' מנא ור' יוסי בר בון, ולפי זה אין אנו צריכים לומר דחזר בו הרמ"בם בחבורו ממ"ש בפירושו דהלכה כר"ש, אלא דהוא והר"ב תרויהו בחדא שיטה קיימי כמ"ש:

יותר על שתי הכתובות דינר. יתור לשון זה הוא סייעתא לר' יוסי בר בון דבמותר דווקא פליגי:

משנה ה

היו כלן יוצאות בשעה אחת וכו'. כתב התי"ט צ"ע מאי קמ"ל, תנינא בריש מתניתין דלעיל, ע"כ. ונראה דקמ"ל דאע"פי שבאחת כתוב בה בתחילת השעה ואחת באמצעה ואחת בסופה, אין להם דין קדימה זו על זו, כיון דכלם בשעה אחת הם:

פרק יא

משנה ב

בין מן האירוסין בין מן הנשואין. האירוסין קודמים לנשואים משום הכי הקדימם, אע"ג דהוי זו ואצ"ל זו:

משנה ג

מכרה וכו' משכנה וכו' נתנה וכו'. לכאורה הוה ליה לתנא לסמוך נתנה למכרה שלא נשאר עליה שום כח כלל, אלא דאיחר נתנה משום דלא שכיח:

לא תמכור. נראה דחדא מיניהו נקט, וכן מוכרת היא דחכמים, ובזה אתי שפיר דקתני אפילו ארבעה, כלומר שכבר עשתה בכתובתה כל מה שיכולה לעשות, דהיינו שמכרה ומשכנה ונתנה, ורוצה לחזור ולמכור עוד פעם אחרת שלא בב"ד דהיינו ארבעה פעמים, הרשות בידה. וחמשה אצטריך, דלא תימא ארבעה דווקא:

משנה ה

אם כן מה כח ב"ד יפה. פי' אם כן כדברי ת"ק, מה כח ב"ד יפה. וקשה, דאם כן הוה ליה למימר. ובהרי"ף גריס ארשב"ג אם כן מה כח ב"ד יפה, וממילא שמעינן דס"ל דמכרן קיים, וזה אתי שפיר:

משנה ו

הממאנת. בירושלמי גריס היתומה, ומוקמי לה (ה"ז סד.) ביתומה ממאנת:

פרק יב

משנה א

הנושא את האשה. משום דזאת האשה היתה כבר נשואה פעם אחרת, שנא האשה בהא הידיעה. ובמקומות אחרים דתני בהא, כגון האשה שהלך בעלה (יבמות פ"י א-ג, פט"ז מ"א) וכגון הכא הנושא וכו' (פ"א מ"ו) ודומיהם, אין לתמוה כיון דהוא תחילת הענין, ודרך

רז"ל להתחיל בהא, לרמוז דליכא מלתא דלא רמיזא בהא חומשי תורה, ולפעמים מתחיל במי ר"ת "מם "יום, לרמוז שכל פרטיה ודקדוקיה נאמרו באותם מם יום למשה מסיני. וה"ט דבתורה שבכתב עצמה לא מצינו תחילת ענין בתוספת מי או הא, דאיננה צריכה לרמזים אלו כי מפורשים הם בה, אלא איש כי תשטה אשתו (במדבר ה, יב) איש כי יהיה טמא (שם ט, י) ואשה כי יזוב (ויקרא טו, כה) כלם בלא הא, ואי כתיבא הא לדרשה אתא. והרבה פסוקים מתחילים בויו משא"כ בשאר אותיות, לרמוז שרשה העליון שהיא בויו שבשם, משא"כ התורה שבע"פ שהרבה מפרקי המשנה מתחילים בהא משא"כ בשאר אותיות, על כי בהא אחרונה שבשם היא תלויה ועומדת. והא דלא תני נמי (ריש מכילתין) הבתולה, הוא מהטעם שרמזתי בפ"ב משנה ה' דברכות ד"ה בלילה הראשון, וה"ט נמי לאלמנה, דעיקר השם מורה על האשה שמת בעלה ואין לה בעל:

פרק יג

משנה א

אדמון וחנן וכו' חנן אומר וכו' אדמון אומר וכו' מי שהלך וכו' חנן אומר וכו'. אע"ג דהזכיר אדמון קודם חנן, משום דלגבי אדמון זוטרי נינהו מלתיהו דחנן ומרכסן, שנאם בראשונה:

לא תשבע אלא בסוף. נראה דקמ"ל דאף אם היא מעצמה רוצה לישבע בתחילה, אין מניחין אותה לישבע דהוי שבועת שוא. א"נ אפשר דקמ"ל דבהא יפה אמר חנן, אבל במה שאמר לא תשבע בתחילה, אפשר שאינו כן ושתצטרך לישבע אף בתחילה, והוא כשבאה לתבוע מזונות קודם שיעברו שלשה חדשים מיציאת הבעל כמ"ש הר"ב, אלא שלפי פירוש זה לשון זה של לא תשבע אלא בסוף אינו מחוור, וצ"ל דהאי לישנא לאו דווקא הוא:

משנה ב

הניח מעותיו על קרן הצבי. זהו אחד מג' דברי[ם] שנסתפקו התוספות כמ"ש בר"ה פ"ב משנה ח' (ד"ה כריסה בין שניה) ע"ש, וזאת נמי פירשה אותו חכם הקדמון וז"ל בליקוטים (שער מאמרי רז"ל מס' כתובות) שקבלה בידו שמדת הצבי להחליף הקרנות בכל ז' שנים, (וכשמחליף הקרנות) נוטל קרנו וחופר בארץ ומצניעו במקום מוצנע שא"א לשום אדם למצוא אותו ולכך נקט האי לישנא, עכ"ל בליקוטים. ונראה דה"ט דלא נקט בפירוש איבד מעותיו כחנן, לומר דכמו דקרן הצבי כל זמן שלא נטמן בקרקע יש תקוה למצוא המעות הנתנות עליו בקשר אמיץ, כך האשה הנמשלת לו כל זמן שלא נקברה שהיא

בעצמה קבלה ההנאה יש תקוה שתשלם לו, דהא רוח חכמים תהיה נוחה הימנה כמו במחזיר חוב בשביעית, וזה הוא דבא לאשמועינן:

משנה ג

הבנות ניזונות. ובנכסים מועטים תנן הבנות יזונו, וטעמא, דבנכסים מרובים הם ניזונות ע"י הבנים, ובמועטים יזונו את עצמם, דהא הבנים מחזירים על הפתחים, כמ"ש התי"ט:

משנה ה

ופשט לו את הרגל. במקום היתר פיסת ידו במה שהבטיח דרך בזיון, ומלתא אגב ארחיה קמ"ל, דכשמחשבתו נכרת מתוך מעשיו דמתחלה לא היה דעתו לעשות מה שהבטיח, אז ישלם לאיש כפעלו ויניח בתו עגונה, דהא בענין זה אמרה תורה (ויקרא יט, לו. עי' ב"מ מט. ועי"ש ברש"י ד"ה שלא ידבר וכו') שיהיה הין שלך צדק ולאו שלך צדק, כדאיתא בירושלמי (ב"מ פ"ד ה"ב טו:). אבל כשאינו בא לפטור עצמו דרך בזיון אלא תחנונים ידבר רש, דנכרים דברי אמת שרוע מזלו גרם לו לחזור מדבורו, אז אע"פי שמן הדין יכול לעגנה לא טוב הוא שיחלץ עני בעניו, אלא או יכנוס או יפטור, דהא לא עבר בהא על מאי דאמרה תורה שיהיה הין שלך צדק וכו', כיון שבשעה שאמר הין מחשבתו היתה לצדקו ולקיימו כדאיתא בירושלמי:

עד שתלבין ראשה. שכלם יכירו שהיא זקנה כדי שלא תנשא עוד, ונראה דקמ"ל דאם כשהזקינה רצה להכניס לו מה שפסק, שיכול לומר לו אי אפשי באשה זקנה ויפטרנה:

משנה ו

במאה מנה. כלומר בממון הרבה, ובמנין זה הרגיל בכוליה מכלתין קצר לשונו, וקמ"ל דאינו יכול לכופם שימכרו לו הדרך על פי שומת ב"ד:

או יפרח באויר. ע"י תחבולה, ואינו יכול לעכב על ידו שלא יעבור דרך עליו, וכגון שינעץ קונדס על הדרך וקונדס אחר על הדרך שמצד האחר של השדות, שאין בר"ה מי שיעכב על ידו, וימשך חבל מקונדס לקונדס וכפורח באויר עולה מהקונדס על החבל, והולך דרך החבל לשדהו מבלי שיגע בארץ בכל עת שרוצה ואינו יכול לעכב ע"י, זה הוא דקמ"ל תנא כן נראה:

משנה י

יהודה ועבר הירדן והגליל. וכה"ג תנן בשביעית פ"ט משנה ב', ושם נתתי טעם לעבר הירדן למה נכתב באמצע, ותמהני מהתי"ט דנטר להרגש זה עד הכא:

מפני שהנוה היפה בודק. ירושלמי (ה"י עב.) ר' לוי בשם ר' חמא בשם חנינה מניין שהנוה היפה בודק, פן תדבקני הרעה ומתי, במשרה וסמך להרה ואת אמר הכין, אלא

מכאן שהנוה היפה בודק. נראה מלשון זה דדוקא הוא, ושהנוה הרע אינו בודק, ולישנא דמתניתין נמי מסייענו דלא תנן דאף הנוה היפה בודק, אבל בבבלי (דף קי:) מפרש לה משום שנוי וסת, ולהיותו מטעם זה שייך נמי במנוה היפה לנוה הרע, ולפי זה צ"ל דלא תני אף, משום דאאף שפתח בו באמור אף לא וכו' סמיך, ואפשר דדעת הירושלמי נמי הכי הוי, והביא ראיה לנוה היפה ונוה הרע אתיא במכ"ש:

משנה יא

הכל מעלין. פי' הרב, את כל בני ביתו כופה לעלות עמו לירושלם. וכן פירש רש"י, והקשה התי"ט למה לא פירשו ארישא. ונלע"ד דלרבותא פירשוהו אסיפא, דאע"פי שעומדים כבר בא"י, שכל הטובות שהבטיח השם לירושלם כל ארץ ישראל בכלל, כדאיתא במדרש (עי' זוהר מדה"נ וירא קיד.) אפילו הכי יכול להכריחם לעלות לירושלם עיר הקדש:

נותן לה ממעות א"י. ירושלמי (הי"א עב.) הדא אמרה שמטבע א"י יפה מכל הארצות, הדא מסייעא למ"ד כתובת אשה מד"ת ודלא כרשב"ג, דתני כתובת אשה מדברי תורה רשב"ג אומר אין כתובת אשה אלא מד"ס, ע"כ. והר"ב על פי הבבלי (דף קי:) פירש להפך, וכתב שהמעות גדולות ושוקלות יותר בקפוטקיא מא"י. והדבר תמוה, דבשלמא על מחלוקת סברת רשב"ג שחולק הבבלי על הירושלמי, אין תמיה שכמה מחלוקות כיוצא בזה מצאנו וראינו, אבל סיבת המחלוקת שהוא תלוי בטעם לשון המשנה איזה מעות היו חשובות יותר אם בא"י או בח"ל, וע"י אנו מבינים אם רשב"ג מקל או מחמיר, ובזה נדע אם הכתובה היא מדאורייתא לדידיה או איפכא, תמוה בעיני שהוא מחלוקת במציאות. וי"ל דמעות קפוטקיא הם עשויים בענין שאדם יכול לחתוך מהם ולחסרם, משא"כ של א"י שהם עשויים בענין שאם יחסור מהם יראה החסרון למראית העין וכל אדם נמנע מליקח אותם, ומפני זה לא חיישינן דילמא יחסרו מהמשקל, אבל משקלם מתחילה הוא קל משל מעות קפוטקיא, והבבלי ס"ל דחשיבות המטבע הוא משקלו, והירושלמי ס"ל דיופיו כמ"ש שהם של א"י הוא חשיבותו, ומזה יוצא המחלוקת בהבנת טעמו דר"ג וסברתו:

כתובות מתחיל בבית ומסיים באלף, רמז לכתובת הבתולה שהיא שני מנים, וסימניך בתולה מתחלת בבית. ואלמנה מנה, וסימניך אלמנה המתחלת באלף:

סליק מסכת כתובות. של אלמנות והריבות:

אם תשמור למורשה תכונן ברוב טובות.

כי תקח לך אשה בקדושין ובכתובות: